УДК 351:639(477.83/.86)

Дробот Ігор Олександрович,
завідувач кафедри управління
проектами ЛРІДУ НАДУ при
Президентові України,
д.держ,упр., доцент (0503710000)

Проців Олег Романович,
аспірант ЛРІДУ НАДУ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИБАЛЬСТВА НА ЗЕМЛЯХ ГАЛИЧИНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розглядаються правові підходи формування законодавства в Галичині кінця XIX ст. у галузі рибальства. Аналізується реалізація рибальського законодавства. Робиться порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання рибальства Галичини зі станом в сучасній Україні.

Ключові слова: держава, регулювання, Галичина, рибальство, законодавство, риба.

STATE REGULATION OF FISHERY IN HALICINA LANDS: HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS

Legal approach of legislation formation in Halichina in the sphere of fishery at the end of XIX-th century are considered, analysis of fishery legislation is presented and the comparative analysis of normative legal regulation of fishery in Halichina comparing with that in modern Ukraine is given.

Key words: state, regulation, Halichina, fishery, legislation, fish.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЫБОВОДСТВА НА ЗЕМЛЯХ ГАЛИЧИНЫ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Рассматриваются правовые подходы формирования законодательства Галичины конца XIX века в рыболовной отрасли. Анализируется реализация рыбного

законодательства. Произведен сравнительный анализ нормативно-правового регулирования рыбоводства Галичины с состоянием в современной Украине.

Ключевые слова: государство, регулирование, Галичина, рыболовство, законодательство, рыба.

Актуальність тематики державного регулювання рибальства у Галичині кінця XIX – початку XX ст. полягає у вивченні, узагальненні, висвітленні в історичному, економічному, екологічному аспектах досвіду з його організації, здійснення та розвитку і порівняння зі сучасним вітчизняним державотворенням.

З ростом чисельності населення та утвердженням права приватної власності на землю у Галичині кінця XIX ст. постає питання врегулювання відносин права власності на рибу та організації риболовства як галузі економіки. Збільшення обсягів вилову риби спричиняє виникненню проблем її збереження, популяції у природному середовищі та потребу у правових заходах щодо її збільшення.

Питання окреслені тематикою організації рибальства в Галичині підіймались у періодичній пресі Австро-Угорської імперії, зокрема у спеціалізованому журналі «Lowiec» («Мисливець»), що видавався у Львові з 10 січня 1878 р. як друкований орган Галицького мисливського товариства.

Проблеми пов’язані з державним регулюванням рибальства як складової мисливського господарства у Галичині досліджувались і висвітлені у працях М.Новіцького, Е.Тіля, І.Стенжинського, Є.Мацєйовського, Д.Мейера та ін.

Метою публікації є дослідження процесу формування нормативно-правових відносин у галузі рибальства та стану реалізації рибальського законодавства у Галичині кінця XIX – початку XX ст.ст. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі завдання: вивчити передумови виникнення державного регулювання рибальства у Галичині кінця XIX – початку XX ст.; проаналізувати процес формування нормативно-правового забезпечення державного регулювання рибальства у Галичині кінця XIX – початку XX ст.ст.; узагальнити досвід організації державного регулювання

рибальства у Галичині і порівняти його з аналогічним досвідом в умовах України.

Аналіз історіографічних джерел проблеми організації та державного регулювання рибальства у Галичині кінця XIX ст. вказує на те, що риболовне законодавство Австро-Угорської монархії базувалось на юридичних принципах згідно з якими предметом привласнення є ті тварини, на яких проводиться полювання. Ст. 383 цивільного кодексу визначала, що привласнення дичини може відбуватись під час полювання та риболовства.

Водночас, риболовство розглядалось дещо в іншому ракурсі ніж мисливство, хоча як риби, так і мисливські тварини, знаходячись в природному середовищі, є річчю нічийною. Що до риби то вона, у природному середовищі, вважалась нічийною лише за умови, що з цієї акваторії може виплисти самостійно. Що ж до дичини то, у мисливському законодавстві Галичини діяв принцип згідно з яким дичина, яка знаходилась у вольєрі, вважалася власністю власника вольєрів. Це давало йому право добувати її у будь-який час, незважаючи на законодавчо визначений термін, і навіть коли не дозволялось полювання на певний вид дичини [1].

У книзі І. Стежинського “Приватне польське право” (1851р.) розглядаються особливості права набуття нічийної речі. Нічийну річ, вказує автор, можна набути у власність трьома способами: полюванням, як воєнну здобич та знахідкою. Під полюванням розуміється не лише добування та привласнення мисливських тварин, тобто, ловецтво, а також добування риби та птахів [2].

Історія питання привласнення мисливських тварин і риб свідчить про те, що існували певні обмеження на спосіб їх привласнення. Зокрема, право на полювання та вилов риби згідно вчення римських юристів є наслідком права власності осіб на нерухомість. Власник має право заборонити стороннім доступ на його власність і таким чином не допускати до полювання у своїх володіннях. Дичина, в тому числі і риба, з точки зору римського права рахувалась предметом, що не має господаря (*res nullius*).

Древні германці на відміну від римлян визнавали право власності власника землі на диких тварин, які знаходяться на його території. Згідно з їхніми законами полювання у чужих володіннях без дозволу господаря каралось як вид крадіжки.

Дослідник В. Мацейовський у праці "Історія словянських прав" відзначає, що у слов'ян відповідно до звичаєвих норм виробилось слов'янське мисливсько-риболовне право, яке відрізнялось від скандинавського і німецького права. Зокрема, данському народові дозволялось полювати та виловлювати рибу лише на власному полі, а шляхті і на землі, яка входить у власність гміни. Натомість німецьке законодавство забороняло взагалі полювання та риболовлю на чужій землі. Іншим було словянське мисливсько-риболовне право. Воно забороняло полювання та вилов риби лише на зарезервованих для полювання короля та знаті угіддях та водоймах. Принципи такого звичаєвого права полягали у великій площі заселення слов'янських народів та великих природних багатствах риби та мисливських тварин [3].

Дослідник російського цивільного права Д. Мейер ("Російське цивільне право") вказує на те, що в Росії у 1864 році "… землевласники зовсім не дорожать правом полювання і не позиваються до мисливця, який прийшов на їх землю полювати. В основному вони не дозволяють стороннім без згоди ловити рибу на своїх водах" [4].

Передумовою регулювання на державному рівні рибальства у Галичині стала спроба врегулювати відносин приватної власності на землю. Реформа 1848 року остаточно обумовила існування приватної власність на землю і ліси. Втім, звичаєве право та спосіб життя не змогли, змінити зокрема, ставлення гуцулів до панських і державних лісів, самовільне користування якими вважалось цілком природною і допустимою річчю. Для гуцулів правомірним джерелом набуття власності вважалось присвоєння природних багатств суспільного користування: дичини, риби, плодів диких рослин [5].

Першим нормативно-правовим актом з регулювання відносин у галузі рибальства у Галичині став "Закон про деякі заходи, щодо розвитку риболовлі

на внутрішньо державних водах” (1882 р.), який набув чинності у 1883 р. Цей закон визначав, що на державну виконавчу владу покладався обов’язок визначати та оголошувати терміни проведення відлову цінних видів риб з огляду на час їх нересту (Ст. 1).

При вилові певного (забороненого) виду риби рибак був зобов’язаний обережно відпустити її назад у воду. У час, коли не дозволявся вилов риби, не дозволялось також закидати сіти, виставляти пастки та інші приладдя для ловлення. Виконавчій повітовій владі надавалось право видавати дозволи на вилов хижих риб (Ст. 5). Для вилову риби не дозволялось застосовувати динаміт та інші вибухові речовини, а також використовувати засоби, що умертвляють рибу (рибну отруту, вапно, відвари із рослин тощо). Лише у деяких випадках повітова виконавча влада може дозволити використання вибухових матеріалів (Ст. 6). Рибацькі знаряддя, що використовуються для вилову риби, повинні бути зареєстровані у гміні з обовязковим маркуванням, яке б засвідчувало власника цього знаряддя (Ст. 10).

Ст. 11 визначала, що вимоги статтей 1-10 не відносились до ставків, “…які використовувались для догляду і вирощуванням риби незалежно, чи вони утворені протічною водою чи ні…”.

Державна влада Галичини визначила та опублікувала перелік видів риб, які не дозволялось виловлювати у певний час, продавати на ринку та готувати із них страви на продаж, чи виловлювати рибу меншу за допустимі розміри (Ст. 12). На виконавчу повітову владу покладався обов’язок щодо застосування заходів з використання промисловими підприємствами водного дзеркала без завдання шкоди рибній галузі (Ст. 13).

Ст. 14 обумовлювала порядок споживання води промисловими підприємствами. Порядок передбачав право підприємств споживати воду. Водночас, необхідно було рахуватись із потребами риболовних господарств і не ущемювати їх права.

Невиконання вимог риболовного законодавства передбачало відповідні покарання. Зокрема, Ст. 15 визначалось, що за порушення цього закону,

невиконання інших нормативно-правових актів повязаних з виконанням рибацького закону, за не кримінальні порушення виконавча повітова влада має право накладати штраф від 5 до 50 злотих. Якщо порушник завдав збитків, то штраф міг бути підвищений до 100 злотих. У випадку, коли винуватець не міг оплатити штраф – покарання визначалась 1 днем арешту та 5 злотих штрафу. Крім того, у порушника забирали виловлену рибу та знаряддя для рибальства. Недозволені знаряддя для вилову риби підлягали знищенню. Нагляд за дотриманням рибацького закону, згідно до Ст. 16, покладався на очільників гмін, жандармерії, водної поліції. При виявленні порушень вони зобов'язані інформувати про це виконавчу владу. Ці органи мали повноваження контролювати всі заклади з розведення риби, перевіряти рибацькі човни на наявність у них риби та знарядь для вилову риби, конфісковувати рибу та рибацькі знаряддя (Ст. 18).

Органи самоврядування та органи виконавчої влади повинні були розміщувати в друкованих органах та розвішувати у публічних місцях розпорядження щодо організації, функціонування та регулювання рибоводства. Виконання цього закону покладалась на міністра сільського господарства.

На виконання цього закону Галицьке намісництво у м. Львові видало розпорядження (№ 58 від 28.06.1883 р.) згідно з яким встановлювався термін вилову риби, її мінімально допустима величина, регулювалась діяльність осіб уповноважених на охорону риби. Зокрема, розпорядженням передбачалось, що у період від 1 березня до 31 травня не дозволяється ловити рибу харіус, підуству, білизну, судак, кутум, рибець; від 1 квітня до 30 червня – головню, марену; від 16 травня до 15 липня – ляща; від 1 вересня до 15 січня – лосося; від 15 жовтня до 15 березня – пструга. Визначені дні включались в охоронний час.

Серед іншого на Східній Галичині з 15 жовтня по 15 грудня заборонялось виловлення риби у верхів'ї рік басейну Дністра, Бистриці, Прут з її притоками, на Черемоші по всій довжині і на Галицьких допливах білого Черемошу. Від 1 квітня до 31 травня заборонявся вилов риби на ріці Стрий, Свіча, Лімниця,

Бистриця Надвірнянська, а також на Пруті від села Воскресінці до кордону з Буковиною.

Цим розпорядженням унормовувались також мінімальні розміри виловленої для споживання риби. Зокрема, не дозволялося продавати та готувати страви з риби, якщо вона від початку голови і до кінця хвоста має такі розміри: лосось – 50 см, судак – 40 см, білизна́ – 40 см, кутум – 40 см, вугор – 35 см, харіус – 20 см, пструг – 20 см, підуст – 20 см.

На виконавчу повітову владу покладався обов’язок організовувати охорону риби. Мисливські охоронці утримувались на кошти уповноважених за ведення рибного господарства і повітової влади. Для одинакової уяви і розуміння процесу організації охорони риби усі охоронці приймали присягу і отримували відповідний сертифікат. Заприсяжнений рибний охоронець під час виконання своїх повноважень зобовязаний був мати при собі сертифікат і представляти його на вимогу органів безпеки.

Присяга рибного охоронця була єдиного змісту і мала такий текст: “Присягаю, що буду оберігати і охороняти із усією ретельністю і вірністю рибні води, які довірені мені для оберігання. Буду повідомляти про порушення вимог рибацького закону, незважаючи на особисту приязнь чи неприязнь до кожного, хто завдасть шкоди риболовству та порушить вимоги щодо охорони риби. Ніколи не буду звинувачувати невинну людину. З усім своїм знанням і сумлінням буду виконувати вимоги закону. Так нехай мені Пан Бог допоможе!” [6].

Процес державного регулювання риболовства у Галичині набув стану перманентності тому, його нормативно-правове забезпечення здійснювалось з певною періодичністю. Зокрема, змінами до рибацького закону у 1885 р. було заборонено право вільного вилову риби у Галичині. Змінами ж від від 31 жовтня 1887 року ловити рибу стало можливим лише з дозволу гміни. Без дозволу гміни міг виловлювати рибу лише власник земельної ділянки, на якій протікає річка. Зате виловлювати рибу власником земельної ділянки або гміною можна було лише з дозволу уповноважених від органів влади [7].

Вимоги закону про отримання дозволів на право вилову на власній земельній ділянці обмежували права селян на неконтрольоване використання приватної власності. Це спричинило суспільне невдоволення і дало поштовх для подальшого удосконалення державного регулювання рибальством у Галичині. Наслідком суспільного невдоволення став новий крайовий закон про рибальство, що був прийнятий у 1916 році.

Слід зазначити, що рибацький закон 1887 р. вступив у законну силу лише у 1890 році. Галицьке намісництво дуже повільно впроваджувало цей закон в життя. Як повідомляв журнал "Наука та життя" (1910 р.), відповідно до цього закону внормовувались рибацькі відносини і заборонялось розповсюджене дике риболовство, яке призвело до того, що рибу ловив хто, коли і скільки хотів. Закон поділив річки на рибацькі ревіри. Якщо ревір знаходився на землі одного власника, то він був його власністю. Власних рибацьких ревірів у Галичині у 1904 році було 18. Якщо ревір знаходився на землях багатьох землевласників то такий ревір називався орендованим. Всього у 1904 р. налічувалось 490 рибацьких ревірів. Їх довжина становила 8136 км. Орендовані рибацькі ревіри, зазвичай, орендувались державною повітовою владою терміном на 10 років. Надалі ці ревіри надавались приватним особам у суборенду. За цього, враховувалась у першу чергу їхня кваліфікація, а в другу – запропонована сума за право оренди вилову риби. Сума оренди повинна була ділитися між власниками земель, які входили у орендований рибацький ревір з урахуванням площі, яку вони в цьому ревірі займали. Крім суми за оренду рибацького ревіру орендатор платив ще 15% суми на зариблення мальком рибацького ревіру. Контроль за рибацтвом на своєму ревірі повинен здійснювати сам орендатор або через найнятих для контролю охоронців [9].

Окрім бюрократичних перепон що заважали зусиллям держави регулювати рибальство, у Східній Галичині, були й інші причини його гальмування. Серед найбільш поширених було браконьєрство. У журналі «Ловець» відзначалось, що галузь рибного господарства, особливо на ріці Прут, є однією з найгірших. Використовуються різні способи для досягнення мети –

винищення риби, а саме: вудки, саки, сітки, а також отрута та динаміт. Такий стан справ стався тому, що "…право риболовства на р. Прут орендували особи, які взагалі незнайомі з рибацтвом, а якщо і мають поняття, то відразу хочуть з рибальства збагатитись. Найчастіше орендують право риболовства жиди, допомагали браконьєрити жидам гуцули, які зовсім не зважали на заборонений час для вилову риби. Вони не відчували потреби охороняти рибу і не виконувати закон, а гуцули ловили рибу навіть у період нересту. Для добування риби гуцули використовували динаміт. Хлопці – пастухи кидали часто для забави у воду отруту, яку змішували з хлібом або кулешею. Зазвичай, таким методом отруювали мальок риби" [10].

Браконьєрство у Галичині кінця XIX – початку XX ст. стало суспільною проблемою. Його укорінення і розвиток можна пояснити низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників, які формувались під впливом побуту, організації праці, відпочинку, етнічними та культурними традиціями тощо. Дослідження проблеми браконьєрства в організації рибальства не передбачена обсягами даної публікації. З огляду на це, надалі ця проблема може бути окремим напрямом у дослідженні державного регулювання мисливством в Україні.

З наведеного вище можна зробити певні узагальнення і висновки.

Державне регулювання рибальською галуззю формувалось, здійснювалось і розвивалось під впливом суб'єктивних та об'єктивних чинників як складова розвитку суспільних відносин. Передумовою виникнення державного регулювання рибальства у Галичині стало прагнення суспільства організувати охорону природних і зокрема рибних ресурсів, які за причини суттєвого зменшення у природних водоймах і річках поголів'я риби, її неконтрольованого вилову, браконьєрства, інших причин вимагали захисту на державному рівні.

Аналіз державного регулювання рибальства у Галичині кінця XIX – початку XX ст. свідчить про те, що його організація і здійснення базувалися на поєднанні об'єктивних економічних законів розвитку суспільства, принципів охорони природного середовища, стимулювання розвитку права приватної

власності на землю, організації державної дозвільної системи на право вилову риби.

Узагальнений досвід організації державного регулювання рибальства у Галичині вказує на те, що у порівнянні з його теперішнім станом в Україні є певні подібності та відмінності. Зокрема, у Галичині було встановлено охоронний час, під час якого не дозволялось вилов риби. В умовах України теж встановлено охоронний час і він практично співпадає з охоронним часом у Галичині.

Оренда права вилову риби у ставках була прив'язана до чисельності поголів'я риби у водоймі, тоді як на даний час ця сума обчислюється від балансової вартості рибальського господарства.

Право власності на рибу закріплювалось за власником земельної ділянки, по якій протікає річка, тоді як на даний час рибні ресурси є природними ресурсами, що належать народу і, для їх використання передбачено отримання ліцензій (крім випадків аматорської або спортивної риболовлі).

Порівняння досвіду державного регулювання рибальства у Галичині кінця XIX – початку XX ст. з аналогічним досвідом в умовах сучасної України дозволяє зробити припущення, що в питаннях організації і здійсненні державного регулювання у галузі вітчизняного рибальства залишаються не витребуваними можливості організаційних, правових, інституційних, людських ресурсів. Їх використання у контексті історичного досвіду може сприяти формуванню об'єктивних умов для відновлення природних ресурсів України і рибних ресурсів зокрема.

Історичний досвід державного регулювання рибальства є багатогранним і різноманітним. З огляду на це, його подальше дослідження, на нашу думку, слід здійснювати у напрямі впливу громадянського суспільства на процес формування державного регулювання рибальства як складової мисливського господарства.

Список використаних джерел

1. Till E. Wykład prawa rzeczowego ausriyackiego (prawo własności, prawo służebności i prawo zastawu).T.II., wyd. drugie – Lwów : Nakładem księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1892. – S. 177-184.

2. Stężyński J. Prawo prywatne polskie. – Warszawa : Drukarnia banku polskiego, 1851. – S. 251-252.

3. Maciejowski W.M. Historya prawodawstw słowiańskich. 2-e wyd. T. IV. – Warszawa : Drukarnia K. Kowalewskiego, 1862. – S. 507-511.

4. Мейер Д.И. Русское гражданское право. – 3-е изд., исп. сообразно определениям новейшаго законодательства. – С.-Петербургъ : Из-ние Н.Тиблена, 1864. – С. 335-339.

5. Гуцульщина: історико – етнографічне дослідження. – Київ : Наукова думка, 1987р. – С. 232-233.

6. Ustawa z dnia 19.listopada 1882 o niektórych środkach ku podniesieniu rybactwa na wodach śródkrajowych // Łowiec. – 1883. – № 10. – S. 155-156.

7. Till E. Wykład prawa rzeczowego ausriyackiego (prawo własności, prawo służebności i prawo zastawu).T.II., wyd. drugie – Lwów : Nakładem księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1892. – S. 177-184.

8. Wiedza i życie. Serya IV. – Tom VII. – Lwów-Warszawa : Wydawnictwo związku naukowo-literackiego we Lwowie, 1910. – S. 43-55.

9. Kilka słów o rybołowstwie i rybach Prutu // Łowiec. – 1879. – № 5. – S. 69-70.

http://www.oridu.odessa.ua/9/im/zmist-2(46).pdf

Дробот І.О. Проців О.Р. Державне регулювання рибальства на землях Галичини: історико правовий аспект// Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Одеса, 2011. – с.9-12